

Aanvulling van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek
(Vruchtgebruik en pandrecht op aandelen)

MEMORIE VAN ANTWOORD
(Ontvangen 5 augustus 1974)

Nr. 6

De leden van de P.v.d.A.-fractie wijzen erop dat in de memorie van toelichting op het ontwerp het verbod van uitsluiting en beperking van het vestigen van vruchtgebruik op een aandeel (artikel 2.3.2.8*b*) wordt gerechtvaardigd met een beroep op de maatschappelijke behoefte aan en de dringende morele verplichting tot vestiging van een vruchtgebruik, veelal ten behoeve van de langstlevende echtgenoot. Zij vragen, hoe deze argumentatie is te rijmen met de gedachten, die aan wetsontwerp 12 863 tot wijziging van het erfrecht bij versterf ten grondslag liggen, welk ontwerp beoogt de overlevende echtgenoot in beginsel de positie van enig erfgenaam te verschaffen en hem een verzorgingsrecht toe te kennen.

Erkend kan worden dat de maatschappelijke behoefte aan het vestigen van een vruchtgebruik ten behoeve van de langstlevende geringer wordt, wanneer laatstgenoemd wetsontwerp tot wet verheven zal worden. Echter, ook dan zal deze behoefte zeker nog bestaan. Zij zal zich o.a. voordoen bij familieondernemingen die in de rechtsvorm der besloten vennootschap worden gedreven. De erflater die de onderneming drijft en enig of belangrijk aandeelhouder is, zal niet zelden een of enkele van zijn kinderen tot opvolger willen maken, maar zijn echtgenote van (een belangrijk deel van) de inkomsten uit de aandelen willen verzekeren. Dit klemt nog te meer, indien zijn kinderen stammen uit een vroeger huwelijk, of indien de erflater de kans op hertrouwen van zijn weduwe niet gering acht. In deze gevallen kan afwijking van het wettelijk erfrecht volgens het stelsel van ontwerp 12 863 en toekennings van het vruchtgebruik op aandelen bij testament een aantrekkelijke oplossing zijn. Maar ook in andere gevallen kan het legateren van vruchtgebruik van aandelen, in het bijzonder ter verzorging van de weduwe, worden verkozen. De regeling van wetsontwerp 12 863 verzet zich daartegen niet (vgl. artikel 914, tweede lid).

Volgens het ontwerp komt in beginsel aan de vruchtgebruiker en de pandhouder niet het stemrecht op de aandelen toe, hetgeen wordt gemotiveerd met de stelling dat het hun in de eerste plaats gaat om de economische waarde van die aandelen en niet zozeer om de daaraan verbonden zeggenschap. De leden van de P.v.d.A.-fractie betogen hiertegenover dat het een met het ander samenhangt. Dit is wel juist, al zal het voor de pandhouder in mindere mate gelden dan voor de vruchtgebruiker, maar de wetgever moet nu eenmaal een keuze doen waarvan overigens onder de door de wet aangegeven voorwaarden kan worden afgeweken. Het belang van de aandeelhouder bij het behoud van de zeggenschapsrechten weegt in het algemeen zwaarder, evenals het belang dat aandeelhouders erbij kunnen hebben dat de beslotenheid van hun groep niet tegen hun wil door het stemrecht van derden wordt doorbroken: bij deze belangen is de zeggenschap in de vennootschap in volle omvang betrokken, bij de belangen van vruchtgebruiker en pandhouder is dat slechts het geval voor zover door het uitoefenen van de zeggenschap het vermogen in stand wordt gehouden en dividend wordt uitgekeerd.

Deze belangen worden ook op andere wijze redelijk beschermd: zo zullen vruchtgebruiker en pandhouder dikwijls de rechten van certificaathouders hebben (artt. 2.3.2.8*b* en 8*c*, lid 4; 2.3A.2.7*a* en 7*b*, lid 4), en dus bij voorbeeld een enquête kunnen uitlokken; voorts kunnen zij een besluit, bij voorbeeld

tot bepaling of bestemming van de winst, dat in strijd met de wet, de statuten of de goede trouw is genomen, doen vernietigen (artikel 2.1.8a).

De leden van de K.V.P.-fractie maken een tweetal opmerkingen.

In de eerste plaats menen zij dat vruchtgebruik ook op grond van louter zakelijke overwegingen kan worden gevestigd en dat er dus reden toe kan bestaan de mogelijkheid van vestiging van zulk vruchtgebruik uit te sluiten.

Zoals in de memorie van toelichting is betoogd, ontstaat vruchtgebruik in verreweg de meeste gevallen krachtens uiterste wil ¹⁾. Bij overeenkomst in het leven geroepen vruchtgebruiken zijn bijna uitsluitend die, welke door schenking onder voorbehoud van vruchtgebruik, soms door verkoop onder dat voorbehoud, ontstaan of wel bij boedelscheiding worden gevestigd ²⁾.

In al deze gevallen gaat het om verzorging van levensonderhoud. Vruchtgebruik op grond van louter zakelijke overwegingen komt zelden voor. Echter, ook daartegen bestaat vanuit een oogpunt van de eventuele beslotenheid van de kring van aandeelhouders van een vennootschap geen bezwaar, mits in zo'n geval aan de vruchtgebruiker de zeggenschapsrechten kunnen worden onthouden, en hierin voorziet het ontwerp. Er blijft ook dan immers een belangrijk verschil tussen vruchtgebruik en pand. De pandhouder kan zich zien genoopt tot executie van het in pand verkregen aandeel, en alsdan kunnen de aandeelhouders een nieuwe mede-aandeelhouder krijgen opgedrongen; vruchtgebruik leidt niet tot executie van het aandeel of overgang van zeggenschapsrechten tegen de wil van de

vennootschap buiten de kring van hen aan wie het aandeel toch reeds vrijelijk kan worden overgedragen.

Vervolgens vrezen de leden van de K.V.P.-fractie dat uitsluiting van het stemrecht van de vruchtgebruiker als standaardclausule in statuten zal worden opgenomen, waardoor de voldoening aan een morele verplichting tot het verschaffen van vruchtgebruik illusoir gemaakt zou kunnen worden, omdat uitkering van dividend via stemrecht kan worden verhinderd.

Naar aanleiding van deze opmerking heeft de ondergetekende zich nader beraden over de vraag in hoeverre de statuten moeten kunnen uitsluiten dat aan de vruchtgebruiker stemrecht wordt toegekend. Deze nadere overweging heeft hem tot de slotsom geleid dat, met het oog op het handhaven van de beslotenheid van de kring van aandeelhouders, de statuten het toekennen van stemrecht moeten kunnen uitsluiten voor het geval de vruchtgebruiker een persoon is aan wie de aandelen niet vrijelijk kunnen worden overgedragen. Deze ratio geldt echter niet als de vruchtgebruiker een persoon is aan wie de aandelen vrijelijk kunnen worden overgedragen. In de bij deze memorie gevoegde nota van wijzigingen wordt dan ook voorgesteld artikel 2.3.2.8b, lid 3, en artikel 2.3A.2.7a, lid 3, in dier voege te wijzigen dat slechts van de tweede zin, niet ook van de eerste zin van die bepalingen bij de statuten kan worden afgeweken.

De Minister van Justitie a.i.,

W. F. DE GAAY FORTMAN.

¹⁾ Asser-Beekhuis, Zakenrecht, Bijz. Deel, blz. 323, laatste alinea.

²⁾ Aldus A. G. Lubbers, Vruchtgebruik naar huidig en toekomstig burgerlijk recht, Prac-advies Broederschap der Notarissen in Nederland, 1959, blz. 42.